

Rüya Rüya İçinde: Ali Haydar Haksal'ın Rüyalar Üzerine Din Bağlamında Edebî Bir Yorumu

A Dream within a Dream: A Literary Comment by Ali Haydar Haksal on Dreams in the Context of Religion

Ahmet KARAKUŞ¹

ÖZ

Rüya, bireyi psikolojik açıdan etkileyen bir hadisedir. Bu kavramla fizyoloji arasında da bir bağ kurulduğunu söylemek gerekir. Çünkü rüyaların görülmesiyle beraber rüyalar ve gelecek arasında bağ kuran kişiye merak, heyecan, endişe, mutluluk gibi fizyolojik duyguların oluştuğu yaşanan bir durumdur. Rüyalar kişiyi bazen olumlu bazen de olumsuz açıdan etkileyebilmektedir. Bu etki, görülen rüyanın yorumuyla daha da dikkat çekici olabilmektedir. Rüya ve din bağlamında bir değerlendirme yapıldığı zaman özellikle Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde rüya bahsinin olması inananları etkilemekte, bazı mutasavvıfların yahut âlimlerin bu kavrama değer vermesi rüyaların etki gücünü artırmakta, rüyaların gerçekte bağlantısının olduğu inancının kabul görmesini de sağlamaktadır. Fakat rüyaların sadece dinî olarak değil, bilimsel olarak da bir gerçekliğin olduğu ve ilmi sahada rüyalarla ilgili çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bu husus, rüyayı sadece inananlar açısından bir kabul olarak görmemek gerektiğini de ortaya koymaktadır. Ancak Ali Haydar Haksal'ın *Rüya Rüya İçinde* adlı eseri dikkate alındığı zaman yazarın öykülerini rüya ve İslam bağlamında işlemiş olduğu görülmektedir. Bu çalışmada rüyalar hakkında genel bir bilgi verildikten sonra bu kavramın öykülerde nasıl ele alındığına değinilmiş, eserde yer alan İslami birtakım bilgiler de açıklanmıştır. Özellikle hadislerin olmak üzere Kur'an'ın ve tasavvufî bazı unsurların öykülerde kullanılan örneklerine değinilmiştir. Yazarın şekilde içerik arasında bağlantı kurmaya çalıştığının ve edebî bir eserle bazı dinî hususları okuyucuya vermek amacıyla olduğunu düşünülebileceği sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ali Haydar Haksal, Rüya, Din, Etki, Amaç

ABSTRACT

Dreams affects people psychologically. A link between dreams and physiology exists because the physiological effect brought by feelings such as curiosity, excitement, anxiety, fear, joy, and happiness is a state experienced by people establishing a connection between dreams and the future. Dreams can affect people both positively and negatively. This effect can be even more striking with the interpretation of dreams. When an evaluation is made in the context of dreams and religion, the mention of dreams, especially in the Quran and hadith, affects believers, and the appreciation of some Sufis or scholars for this concept increases the power of dreams and enables the belief that dreams have a connection with reality. However, dreams clearly have a reality not only religiously but also scientifically, where studies have been conducted on dreams.

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet Karakuş (Dr.),

Atatürk Üniversitesi-ATA-TÖMER,

Erzurum, Türkiye

E-posta: ahmet.karakuş@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8102-3516

Başvuru/Submitted: 17.08.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:

10.09.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:

29.09.2021

Kabul/Accepted: 30.09.2021

Online Yayın/Published Online: 05.11.2021

Atıf/Citation: Karakuş, Ahmet. "Rüya Rüya İçinde: Ali Haydar Haksal'ın Rüyalar Üzerine Din Bağlamında Edebî Bir Yorumu." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 31, 2 (2021): 775-800.

<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.885516>

This reveals that dreams should not be accepted only by believers. Yet, when Ali Haydar Haksal's work *Rüya Rüya İçinde* is studied, the author is seen to evidently process his stories in the context of dreams and Islam. In this study, after some information about dreams is provided, the way dreams are handled in stories is mentioned, and some Islamic information is explained. The examples from the Quran and some mystical elements, especially the hadiths, used are also mentioned. It has been concluded that the author tries to establish a connection between the form and the content and aims to explain some religious issues to the reader.

Keywords: Ali Haydar Haksal, Dream, Religion, Influence, Purpose

EXTENDED ABSTRACT

Ali Haydar Haksal, who has come to prominence in the field of Turkish literature, especially with magazines–*Yedi İklim* –is a writer who has works not only in this aspect but also in various fields of literature such as novels, monographs, and essays. Haksal is also one of the writers that have made their mark on the story type. The author's work titled *Dream within a Dream* is an example of this genre. *Dream within a Dream*, discussed in this study, includes eleven stories named “Tears of the Dead,” “Willow Shadow,” “Hala Sultan,” “My Stones in Clear Water,” “Long Journey,” “Wounded Me,” “No,” “The Door Ajar,” “Night of Fear,” “A Restless Day in the Nursing Home,” and “Cliff.” These stories deal with dreams, especially with the era of bliss.

In our literature, a sad and complicated mood has vastly been found both in verse and in prose. This experience is evident in eleven stories in *Dream within a Dream*. This complex structure also influences the style of the author. This confusion that can put people cul-de-sac in dreams is seen in the style of the author. In addition, as seen in many literary works, in *Dream within a Dream*, some places are written in lowercase as a conscious practice of the author; besides the free side of author who leaves the rules of writing aside, this can also be considered as a foregrounding of the era of bliss and an attitude made to attract the attention of the reader in this direction. Also, in terms of spelling rules, it is seen that the parts written in lowercase are more understandable. It can be said that the author's use of a more understandable style in these parts of *Dream within a Dream* is related to the attempt of attracting the attention of the reader on these parts, namely, Islamic matters and the relevance of Islam.

A dream can be defined as an event in which the worldly life of the individual is in the sleep phase, which can also be considered as a spiritual realm, sometimes not noticed, and sometimes clearly seen. This definition can also lead the individual to the psychological dimension of dreams. In addition, the existence of the devilish and utter dimension of this concept that affects people should be taken into consideration. In addition to the dreams that can be related to the devil representing the sensual side of the person, the dreams that can be regarded as the righteous ones also affect the person; this is mostly related to the religious dimension of dreams.

Another impressive aspect of dreams is the interpretation part. This part is the aspect of dreams that responds to the curiosity of man about the future life, in short what will

happen. In the sections about the era of bliss in *Dream within a Dream*, the dream and its interpretation are emphasized, and it is featured that the interpretation should not be made by everyone. The issue of interpretation also brings to mind the connection of dreams to reality and the intertwining of many things in stories. The author establishes intimacy among the events and tackles the complex and intertwined side of the dreams; that is, the author assigns the meaning through form. Haksal also emphasizes the relationship between dreams and reality in his stories.

Ali Haydar Haksal gives profoundly the spiritual, that is, the religious, dimension of dreams in his stories. Because a dream is a concept whose existence is accepted in Islam, this concept has been mentioned in some verses of the Quran: Yusuf, Enbiya, Saffat, and Fetih Surah. In addition to this first source, hadith scholars such as Bukharî, Ebû Dâvud, Tirmizî, and Muslim referred to dreams. Sufis, on the other hand, are known to have placed dreams in the course of the dervish because they rely on verses and hadiths.

Ali Haydar Haksal, who uses literature as a tool in the work titled *Dream within a Dream*, handles Islam in the context of dreams by putting the dreams in the foreground, especially the life of the era of bliss, giving place to the Quran and the hadiths in his stories.

Giriş

Yedi İklim dergisi ile özdeşleşen Ali Haydar Haksal; dergiciliğinin yanında roman, deneme, monografi alanlarında da eser vermektedir. Ayrıca yazarın öykü alanında da birçok kitabı bulunmaktadır. Haksal'ın *Rüya Rüya İçinde* isimli öykü kitabı rüyaları ön plana çıkaran “Ölünün Gözyaşları”, “Söğüt Gölgesi”, “Hala Sultan”, “Taşların Duru Sularda”, “Uzun Yolculuk”, “Yaralı Ben”, “Hayır”, “Bir Kapının Aralığında”, “Korku Gecesi”, “Huzurevinde Huzursuz Bir Gün” ve “Uçurum” adlı on bir öyküden oluşmaktadır.

Rüya ile bireyin gelecek yaşantısı arasında bir ilişki kurulmaktadır. Yazar bu ilişkiyi edebî esere dinî kabulleri koyarak vermektedir. *Rüya Rüya İçinde* adlı eseriyle Haksal'ın özellikle hadisler vasıtasıyla okuyucuyu uyarmak, özellikle asr-ı saâdeti ve hemen sonrasını öğretmek veya hatırlatmak gayesinde olduğu söylenebilir. Bu ise edebî eserin sadece duygu yönünün değil, fikrî yönünün de olduğunu gösteren bir husus olarak değerlendirilebilir.

Ali Haydar Haksal'ın bu çalışmada özellikle hadislerle dayanarak rüyaları, rüyalarla asr-ı saâdeti ve hemen sonrasını ele aldığı, ayrıca İslam inancını ve tasavvufu işlediği öykülerinin geneline bakıldığı zaman ilk dikkati çeken, yazarın şahıslarındaki yalnızlık, karamsarlık, ruhî karmaşa, hüznün gibi olumsuz duygulardır. “Ölünün Gözyaşları”, “Yaralı Ben”, “Korku Gecesi”, “Huzurevinde Huzursuz Bir Gün”, “Uçurum” gibi öykülerde bu durumun isimlere de yansıdığı görülmektedir. “Söğüt Gölgesi”ndeki “Bildığın gibi değil, gurbet içimde sürüyor. Bu kez gerçeğiyle de yüzleştim. İçimdeki gurbet dışımdakiyle bütünleşince olanlar oldu.”¹ ifadeleri hüznün, hasretin ve yalnızlığın yoğunluğunu gösteren örneklerden bir tanesidir. Bu hususun, rüyaların bireyi çoğu zaman olumsuz şekilde etkilemesi ile alakalı yazarın kurduğu bir bağlantı olduğu düşünülebilir.

Rüya Rüya İçinde adlı eserle ilgili bir diğer hususa da değinmek gerekir ki bu, eserin bazı kısımlarının küçük harfle yazıldığı ile alakalıdır. Bu hususu bir yazım yanlışı olarak düşünmemek gerekir. Bu ise yazarın tasarrufu olarak şekille içerik arasında bir bağ kurulduğunu akla getirmektedir. Bu nedenle çalışmada kitaba sadık kalınarak ilgili kısımlar aynen aktarılmaktadır.

1. Rüya

TDK sözlüğünde “düş”² olarak tanımlanan “Rüya, uyanık durumdayken hatırlanabilecek kadar bilinçli, istemsiz psişik bir etkinliktir.”³ Rüyalar, görüldükten sonra bireyde “Acaba ne olacak?” tedirginliği yaşatabildiği gibi görülen rüyanın olumlu olmasına bağlı olarak bir mutluluk hissi de uyandırabilmektedir. Bu durum ise rüya ve fizyoloji arasındaki bağı göstermektedir. Yaşanılan zamana ya da geleceğe ait merak, bireyi rüya yorumu yaptırmasına yahut rüya yorumları ile ilgili kitaplara yönlendirmektedir. Ali Haydar Haksal'ın *Rüya Rüya İçinde* adlı eseri, rüyaları temel alan bir öykü kitabıdır. Yazarın ele aldığı rüya kavramının tanımlanması faydalı olacaktır. Rüya, psikoloji sözlüğünde şu şekilde açıklanmaktadır:

1 Ali Haydar Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 18.

2 TDK, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 1990.

3 Carl Gustav Jung, *Rüyalar*, çev. Aylin Kayapalı (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), 84.

“Rüyayı çok farklı şekillerde tanımlamak mümkündür. Örneğin sıklıkla ► REM uykusu sırasında ancak diğer zamanlarda da gözlenen öykümsü imajlar, hisler, algılar dizisi. Ya da uyku sırasındaki zihinsel etkinlikler, uykuda kurulan hayaller, bilinçdışının uyku sırasındaki sembolik dışavurumları vs. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, rüyalar bir bilmece olarak gizemini korur. Yine de rüyalar hakkında bilinen birkaç yüzeysel gerçek vardır. Birincisi, rüyalar çoğunlukla REM döneminde görülür. İkincisi, birçok canlı türünde rüya olgusu gözlenebilmektedir (REM teknikleriyle). Üçüncüsü, dışarıdan verilen uyarıcılarla rüyaların tetiklenebildiğidir. Dördüncüsü, rüyaların kişinin o gün veya yakın zamanda yaşadıklarıyla yakından ilişkili olduğudur. Beşincisi, rüya sırasında yaşananlar, o anda rüya değil de geçmişmiş gibi algılanır ve yaşanır vs. Rüyaların oluşumu ve ortaya çıkışı konusundaki çeşitli teoriler arasında belki de en ünlüsü Freud’un rüya teorisidir.”⁴

Rüyalar, burada vurgulandığı gibi teknik ve psikolojik boyutunun yanında, dinî ve tasavvufi olarak ya da salih rüyalar adı altında da tahlil edilebilmektedir. Bu tahliller, rüyanın hem ilmî hem de dinî kabulünün olduğunu göstermektedir. Bu kabuller, insanların rüyaya bakış açısını etkilemekte ve bu hadiseye inanmalarını sağlamaktadır. İlmin realitesi ve dinin bağlayıcılığı, bireyin rüyalara önem vermesine sebep olmaktadır. Çeşitli şekillerde görülebilen rüyalar hakkında Freud’un ifadeleri ise şu şekildedir:

“Rüyanın bilimsel olarak ele alınması çerçevesinde, hareket noktamızı bir ön kabul teşkil eder: Rüya, kendi ruhsal faaliyetlerimizin bir sonucudur. Ancak karşımıza çıkan rüya, bize yabancı gelir. Onu bizzat kendimizin meydana getirdiğini, kabul etmek istemeyiz pek. Öyle ki şöyle demeyi tercih ederiz: ‘Bir rüya gördüm.’ Peki rüyanın bu ‘ruhsal yabancılığı’ nereden kaynaklanmaktadır? Rüya kaynakları hakkındaki araştırmalarımızdan sonra, söz konusu yabancılığın, rüya içeriğinde mevcut olan malzemeye bağımlı olmadığını düşünürüz. Zira bu malzeme, büyük ölçüde hem rüya yaşantısında hem de uyanık olma durumunda mevcuttur. Acaba bu izlenimi meydana getiren şey, rüyadaki psikik süreçlerin değişimleri midir? Bu soruyu sormakla, rüyanın psikolojik bağlamda özelliklerini saptamaya çalışabiliriz.”⁵

Freud’un bu ifadeleri, rüyanın bireyin yaşantısıyla iç içe oluşunun göstergesi olduğu gibi bu ifadeler rüya ile geçmiş arasında bir bağ olduğunun da düşüncesidir. Bu düşünce, rüyaların psikolojik boyutuyla alakalıdır. Ancak Müslüman toplumlar için bu bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Çünkü din ve tasavvufta rüyalara inanç boyutunun katıldığı ve rüyaların geleceğe dair işaretler verdiğine inanıldığı bilinmektedir. Rüyaların bu yönünün yanında *Fusûsu'l-Hikem*'de yer alan şu kısım da bu kavramın rahmanî boyutuna değinmektedir:

“Mübeşşire rü'ya-yı sâdika ve sâliha demektir. Ma'nâ-yı lügâvisi ‘muğayyire’dir. Zîrâ müjde, hüznü sürûra tahvîl eder. Rü'yâ-yı sâliha nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür. Zîrâ (S.a.v.) Efendimiz'e altı ay rü'yâ-yı sâlihada vahy olundu. Nüzûl-i vahy müddeti yirmi üç sene idi. Altı ay ise yirmi üç senenin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür. Onun için (S.a.v.) Efendimiz: ذهبت النبوت بقيت المبشرات / ya'nî ‘Nübüvvet gitti, rü'yâ-yı sâliha kaldı’ buyurdular.”⁶

4 Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), 643.

5 Sigmund Freud, *Rüya Yorumları-I*, çev. Akın Kanat (İzmir: İlya İzmir Yayınevi, 2009), 1: 67.

6 Muhyiddin İbnu'l Arabî, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi-I*, çev. ve şerh Ahmed Avni Konuk, haz. Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017), 1: 97, 98.

Bilindiği üzere İslam'da *Kur'ân-ı Kerîm*'den sonra gelen temel kaynak, hadislerdir. İbnu'l Arabî burada hadisleri ön plana çıkarmakta, rüyalar ile hadisler arasındaki bağı dikkat çekmektedir. Rüyaların yukarıda çeşitli şekillerde vurgulanan tanımlamalarının yanında Haksal ise bu kavramı "Hala Sultan" adlı öyküsünde "Fizikötesi bir uzamdır rüya dünyası."⁷ şeklinde tanımlamaktadır.

İnsan, gördüğü bazı rüyaları yorumlarken ya da yorumlatırken Freud'un da vurguladığı gibi kendisinden kaynaklanan bir şeylerin -ruhsal faaliyetlerinin- rüyalarını etkilediğini⁸ veya rüyalarının kendisini meraklandığını bazen de anlattığı çevresinin bu rüyalarla alakadar olduklarını ifade eder. Bu bağlamda "Hala Sultan"da rüya ile kişi arasındaki bağı Haksal, "Rüyalarım benim gerçeğimdir. Fizik ile fizikötesi arasında gidip geliyorum."⁹ ifadeleriyle rüyaların kaynağının bireyin somut dünya ile uhrevi âlem arasındaki yaşantısı olduğunu vurgulayarak vermektedir.

İncelenen bu eserde rüyalarla ilgili önemli bir başka husus ise ilk öyküden son öyküye kadar asr-ı saâdetde görülen rüyaların ön plana çıkarılmasıdır. İslam tarihini örnek alan Müslüman bireyin Hz. Peygamberin ve ashabının yaşantılarını, rüya bağlamında da örnek olarak görmesi inançsal bir gerekliliktir. Bu açıdan bakıldığında yazarın bu düşüncesi, asr-ı saâdetde yaşanılanları da tasdiklemesini ve onlarla bütünleşmesini akla getirmektedir. Bu eserde rüyalar, Hz. Peygamber ile ashabının yaşantıları ve rüyaları örnek verilerek anlatılmaktadır. "Uzun Yolculuk"ta rüyaların sahihi, olmayanı, gerçek ya da metafizik oluşu, iz bırakmanı, bırakmayanı vs. hususları, Hz. Peygamber'in sahâbîlere anlatmasından¹⁰ sonra aşağıda aktarıldığı üzere yazarın ashap için rüyanın ne olduğunu anlatması ve bu kavramın hâlâ çözülemeyen tarafının vurgulanması, rüyanın İslam tarihi bağlamında bir başka tarifi olarak verilebilir:

"rüya, varlık içinde bir başka varlık onlar için. ruh içinde ruh, ten içinde ten gibi. can içinde taşınan bir başka can. gece olur bir başka âleme geçilir, bir âlemden bir başkasına. bir tenden soyunup bir başka varlığa bürünülür. orada çok hızlı bir hayat vardır. şuur içinde bir şuurda gezinilir. âlemler ve zamanlar hızlı geçilir. hayat kendi kendisini yorumlar, bir gelecek ufuk olur ya da bir karabasan. acılar, sevgiler, hayranlıklar, olağanüstülükler, sıradanlıklar. hikmet içinde hikmet. hele şükür ki henüz rüyanın içine girilemedi, sırları çözülemedi, onun yönü değiştirilemedi. benliğim daha bir aydınlanıyor git gide."¹¹

"Uzun Yolculuk"taki şu ifadeler ise rüyanın gören kişiyi hükmüne aldığını göstermektedir. Bu, bir başka rüya tarifi olarak da düşünülebilir: "rüyalarda olanlara uyulur kendiliğinden. irade orada söz sahibi değildir. iradenin üzerindeki iradeye teslim olunur."¹² Bu aktarım, rüyaların Yarattıcı'ya ait olduğunu vermektedir.

7 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 29.

8 Freud, *Rüya Yorumları-I*, 67.

9 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 31.

10 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 55.

11 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 55, 56.

12 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 57.

1.1. Rüya Yorumu

Rüya Rüya İçinde adlı eserde yer alan bir diğer husus ise rüya yorumuyla alakalıdır. Rüyanın uyku aşamasındaki gerçekliği veya metafizik boyutu, bireyi uyanıklık aşamasında yoruma, yorum farklılığına götürmektedir. Rüyaı gören kişi, yorumcu, yorum ile kültür, din kavramı, tasavvufi düşünce arasında bir bağlantı kurulmakta, bu ise yorum farklılığına sebep olmaktadır. Bir ezoterik uzmanı Manly P. Hall, kişilerin fiziksel bir sıkıntıya ait bir uyarı niteliğinde olan bazı rüyalarının olduğunu ifade etmekte, bireyin özellikle prodromal veya sağlıklı alakalı rüyalarının varlığından bahsetmekte ve bunların bireyi sağlık kontrolüne çağırabileceğini söylemektedir. Ancak çoğunlukla düz anlamıyla rüyaların yorumlanmasının hatalı olduğunu ifade ettikten sonra Hall, rüyalarında bir kıtanın, bir şehrin yok olacağını gören kişilerden sıkça mektuplar aldığını, beklenen felaketin olmaması üzerine bu kişilerin hayal kırıklığına uğradığını fakat nasıl böyle bir felaketi açık bir şekilde görebildiklerini anlayamadıklarını belirtmektedir. Yazar daha sonra sorunu, rüyaların düz anlamlı olduğunun bu kişiler tarafından düşünülmesi olarak vermekte, belki de gerçekleşmiş kehanetin rüyalarla ilgili yaptıkları okumalarının sebep olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Hall felaket rüyalarının çoğunlukla gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Bunun ise felaket rüyaları gören insanların, kasıtları, düz anlamlı felaket hikâyeleri şeklinde dikkate almamak olduğundan kaynaklandığını söylemektedir. Hall, kişinin sembolizmi ve yorumlamayı öğrenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹³ Manly P. Hall'ın bu ifadelerinden anlaşıldığı üzere rüyalar ve rüyaların yorumunun karmaşık olduğu, bazı hususların ise düşünüldüğü gibi olmadığıdır. Ayrıca Hall, bireyin rüyalarını herkese değil, yorumdan anlayan kişilere anlatması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu, rüyayı gören kişilere uyarıdır ancak bu uyarının¹⁴ sadece Batılı bir anlayış içinde kalmadığını da söylemek gerekir. Çünkü rüya yorumunun dikkatli yapılması gerektiği üzerine hadis olduğunu ifade etmek gerekir.¹⁵

Rüyalardan gerek çevremizdeki kişilerin yorumlarıyla gerek rüya tabiri kitaplarıyla, son zamanlarda ise internet vasıtasıyla anlamlar çıkarılmakta ve bu da kişiye rüya yorumu hakkında edininim sağlamaktadır. Bu edininim, Haksal'ın "Hala Sultan" adlı hikâyesinde gül-bülbül mazmunuyla verdiği şu cümlelerinde rüyaya ait dünyada da kendisini göstermektedir:

"...ellerime kan bulaşmamalıydı. güle renk veren bülbül olmayı göze alamadım mı? niçin böyle yaptım? bir bülbül olmak, ne kadar da iyi olurdu. kan kerihdir, kan rüyayı bozuyor diye mi kaçındım? bunu biliyordum. rüyada rüyamı yorumlar gibi yaşadım. bildiklerimi biliyorum. unutulmaması gerekenler bir küpedir kulaklarıma."¹⁶

Haksal'ın "Yaralı Ben" adlı öyküsünde de rüya ve tabirinin verilmesi, dikkat çekmektedir: "Hanımı ona dokundu, 'Ne oldu, niçin ağlıyorsun?' dediğinde, 'rüyada büyüğünün öldüğünü gördüğünü' söyledi sadece. Ayrıntılara girmedim. Hanımı, 'Üzülme, hayr olsun. Büyüğün ömrü

13 Manly P. Hall, *Rüya Sembolizmi*, çev. Özgür Umut Hoşafçı (İstanbul: Mitra Yayınları, 2011), 71.

14 Bu konu hakkında bk. Hall, *Rüya Sembolizmi*, 71.

15 bk. Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsirinâsir (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), Tabîr, 47.

16 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 36, 37.

uzamıştır' dedi, arkasını döndü ve yattı."¹⁷ Yazarın bir başka rüya tanımlaması ise "Uzun Yolculuk" adlı öyküsünde verilmektedir. Bu ifadeler de rüya ve birey arasındaki bağlantıyı işaret etmektedir: "İnsanın en çok kendinden kaçtığı zamanlarıdır ölümlü rüyaları."¹⁸ Bu aktarım rüyayı, kişinin sıkıntılı dönemlerinde gerçeklerinden kaçtığı bir unutmama alanı olarak vermektedir. Ancak bazen de rüyalar, özellikle istihare rüyaları insanın kendisini, gerçeğini bulmak için başvurduğu metafizik bir uzam olabilmektedir. Rüyaları ile kendisi arasında bağ kuran birey, gelecek yaşantısında ne ile karşılaşacağı tahminini almak için bir an önce rüyasını yorumlatmak çabasına girer. Rüyasını unutmamak için kendi içinde tekrarladığını ise Haksal "Yaralı Ben" in şu satırlarında vermektedir: "namazdayken bile aklı rüyasındaydı, hiçbir ayrıntısını kaçırmak istemiyordu. rüyayı içinde kendi kendisine anlatarak tekrarlayıp duruyordu. insan, rüyaları içinde yaşatmadıkça hemen uçup gidiyorlar."¹⁹

Rüya kavramının metafizik boyutunun yanında rüyanın bu gizemli kısmını çözme aşaması olan yorumu, rüyaların anlamlı hâle gelmesi açısından önemlidir. Bu önem ise "Yaralı Ben"deki "rüyayı ilk dinleyen yorumu geçerlidir. diğerlerinin artık bir anlamı yoktur, yorumun karşılık bulması insanı kendinden geçirir ya da ürkütür."²⁰ cümlelerinde verilmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğü zaman, toplum içinde rüyayı yorumlayabilecek yani bilgi birikimi olan kişilere anlatılmasının önemi ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca rüyaların doğru yorumlanması için yorumlayanın hem ilmî hem de kültürel ve dinî açıdan bu bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir.²¹

Haksal'ın bu eserinde yer alan "Hala Sultan" öyküsünde elma ağacına çıkan yılanın oradan indirilerek başı ezildiği görülür.²² Kurgusal gerçeklik olarak düşünülebilecek bu olaydan önce öykünün kahramanı rüyasında o yılanın kendisinin peşinde olduğunu, onu yakalayacakken uyandığını belirtir, bu rüyanın yorumunu yapan dayısı, onun okuyup büyük adam olacağını söyler²³ ve anlatıcı şöyle devam eder:

"Babam öleli yedi yıl, ben ilkokulu bitireli beş yıl olmuştu. Yaşım on yedi. Beni kim okutacaktı, hangi parayla, nasıl okuyacaktım? Annem başımızda yalnızdı. Amca yok, dede yok. Rüyamla gerçeğim arasında gidip geliyordum sürekli. Bu, hep böyle oldu. Okumayı çok da istiyordum. Bu rüyamdan kısa bir süre sonra, en olmadık bir zamanda değil, bir yaz ayında yolum açıldı. Dedemin talebesi, Sofu Amcam yıllar sonra İstanbul'dan geldi. Biz onu adıyla bilmezdik. Ona ilişkin anlatılan ne güzel öyküler vardı. Yıllar sonra adının Süleyman olduğunu öğrendim. Yıllardır onu görmemiştim. Dedemin mezarına birlikte gitmiştik, bir aşır okudu, bir de ben okudum. Büyük dayıma, 'Bu çocuğu okula gönderelim' dedi. Umulmadık bir zamanda ve yerde oldu bu, evimizin önünde, büyük dut ağacının altında, o büyük elma ağacının az ötesinde, bostanımızın çeperinin hemen yanında, yılanın kıvrılarak içeri girdiği o yerde,

17 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 79, 80.

18 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 47.

19 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 82.

20 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 81.

21 Bu konu hakkında bk. Hall, *Rüya Sembolizmi*, 71; Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu s-Sahih*, Tabîr, 47.

22 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 31.

23 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 31, 32.

ayaküstü konuşuldu. Rüyam gerçeğe mi dönüşüyordu? İnşallah unutulmazdı, söylenip geçilmezdi konuşulanlar. Unutulmadı, geçilmedi, ellerimden tuttular beni okula gönderdiler. Gidebildiğim kadar gittim. Ortaokul, lise, üniversite, yüksek lisans ve sonrası. O rüyam benim bir dönümüdür. O gün bugündür rüyaların karşısında ihtiyatlıyım. Korkulu rüyaların da bir hikmetinin olduğunu o zamandan beri bilirim.”²⁴

Bu deneyim rüya yorumu hakkında oldukça bilgilendirici olup rüya ile gerçek arasında bir bağ olduğunu, rüyaların gerçeğin habercisi olarak görülebileceğini vermektedir. Ayrıca rüyada görülen olumsuz durumların gerçekte farklı bir şekilde yorumunun yapılabileceğini de şahıs vurgulamaktadır. Burada yer alan “Korkulu rüyaların da bir hikmetinin olduğunu o zamandan beri bilirim.”²⁵ ifadesiyle yorumun her zaman düz bir mantıkla yapılmaması gerektiği belirtilerek bir uyarıda bulunmaktadır. “Yaralı Ben”de geçen Erdinç’in gördüğü olumsuz bir rüyanın karısı tarafından olumlu bir şekilde yorumlanması²⁶ görülen rüyanın her zaman güzelse olumlu, kötüyse olumsuz olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca “Hayır”daki “Doru at iyidir dedi Vecdi.”²⁷ ifadesini de rüya yorumu bağlamında değerlendirmek gerekir.

1.2. Rüyalar, İç İçelik ve Gerçeklik

Rüyaların iç içe geçmişliği yani bir boyuttan başka bir boyuta, zamandan zamana, mekândan mekâna geçişi, gerçek dünya ile bağları olan görüntülerden metafizik şeklinde algılanabilecek bir başka zemine kayışı²⁸ en önemli özelliklerinden sayılabilir. Bu iç içelik, *Rüya Rüya İçinde*’nin birçok yerinde belirgin olarak görülmektedir. Okur, öykü gerçekliğinin nerede, kurgunun nerede olduğunu birçok yerde şaşırılmaktadır. Bunu bir karmaşa olarak görmekten ziyade rüyaların iç içeliğini vermek için yazarın uyguladığı bir tercih olarak düşünmek gerekir. Eserin ilk hikâyesi olan “Ölünün Gözyaşları” bu iç içeliğe örnek olarak verilebilir. Bu hikâye, bir ölünün kabirdeki fiziksel değişimi verilerek başlamaktadır. Anlatıcı önce kabirde olanları anlatmakta, sonra asr-ı saâdete geçmekte, daha sonra ise bir evden bahsetmektedir.²⁹ Bu durum, okuyucunun zihnini karıştırmaktadır. Anlatıcının bu tasarrufu, sanki rüyaların bir konudan bir konuya, bir yerden bir yere geçmesi hâlini anımsatmaktadır. “Hala Sultan” adlı öyküde ise rüya ile ilgili geçen şu ifadeler, sanki kitaptaki karmaşanın kaynağını vermektedir: “Rüyalarım, iç içe geçen rüyalarımı sayısızlaşıyor. Başlanan ve bitmeyen rüyalar, iç içe geçenler, başa çıkamadıklarım.”³⁰ “Uzun Yolculuk” adlı hikâyede ise anlatıcı “semüre anlattı.”³¹ şeklinde anlatının kim tarafından yapıldığını vermektedir. Fakat okuyucu, Semüre mi anlattı yoksa anlatıcı mı anlatmakta bir karmaşa içine girmektedir.³² Bu karmaşa, yazarın bilinçli bir tasarrufu

24 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 32, 33.

25 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 33.

26 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 79, 80.

27 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 90.

28 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 53-65.

29 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 7-15.

30 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 30.

31 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 54.

32 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 54, 55.

olarak okunmalıdır. Çünkü biçim ile içeriği yazar birlikte vermektedir. Çünkü yazarın öykülerini karmaşık bir üslupla yazması ile rüyaların karmaşık dünyası arasında bir bağlantı kurmaktadır. “Uzun Yolculuk” adlı öyküde karmaşa yoğun bir şekilde görülmektedir. Sanki serçe olarak rüyada bulunan adama Hz. Peygamber’in bir rüya anlatması³³ kitabın ismine yani *Rüya Rüya İçinde*’liğine dikkat çekmektedir. Ayrıca aynı öyküde geçen “zamandan zamana, mekândan mekâna gidiliyor. yoruldu. kanat çırpamaz hâldeyim. off, yeni ve korkunç bir sahneyle karşılaştık bu sefer.”³⁴ ifadeleri de *Rüya İçinde Rüya*’yı vermektedir. “Uzun Yolculuk”taki şu ifadeler ise iç içeliği verdiği gibi kitabın yazılış gayesini de açıklamaktadır: “ben bir serçeyim ve sadece olanı biteni aktarıyorum. eksiği fazlası yok anlattıklarımın, biraz da ben düş gücümü katmıyor değilim. ama bunların hiçbiri öze ve ruha aykırı düşmüyor.”³⁵ Ayrıca aynı öykünün şu aktarımları da rüyaları ve iç içeliği vermektedir: “rüyanın bin bir hâli vardır, bin bir iç içe hâli ve geçmiş olayı. görülenler, görülmeyenler, anımsananlar, anımsanamayanlar, hayal bile edilemeyenler...”³⁶ “Uzun Yolculuk”un “benim orada bir kuş gibi çırpınıp durmam da benim rüyamdı sanki, rüya içinde rüyam. efendimin rüyası.”³⁷ şeklindeki aktarımı da içerikle biçimin iç içe geçmişliğini vermekte, bu durumu ise yazarın bir amaçla eserini yazdığını gösteren bir başka örnek olarak görmek gerekir. “Yaralı Ben”de geçen şu ifadeler ise okuyucuda oluşan karmaşa ile rüyaların karmaşası arasındaki bağı işlemektedir: “Gel!” dedi, Erdinç utana sıkıla arabaya yanaştı. Onun bakışı o yaralı ceylân gibiydi. Sanki o ceylânın yerini o almıştı. Düş ile gerçek birbirine karışıyordu.”³⁸ “Uçurum” adlı öyküde ise 122. sayfaya kadar kurgu verilmekte, sonrasında Hz. Mevlânâ’nın bir sohbet meclisinde bulunup buradakilere sohbet ettiği kısım anlatılmakta, daha sonra Hz. Ali’nin sabah namazına, Hz. Peygamberin mescidine yetişmek için yürürken önünde yaşlı bir Yahudi gördüğü onun ihtiyarlığına saygı göstererek onu geçmediği, bunun üzerine Cenab-ı Allah’ın, yaptığı bu saygıdan dolayı Hz. Ali’nin sabah namazının birinci rekâtının sevabından mahrum olmaması için Cebrail’i gönderip Hz. Peygamberin mübarek sırtına elini koyduğunun anlatıldığı kısım verilmekte, sonra asr-ı saâdet, sonrasında ise kurguya geçilmektedir...³⁹ Yazarın bu tasarrufu, bireyin rüyaların içinde farklı farklı şeyler yaşamasını anımsatmaktadır. Haksal’ın öykülerinde rüyaların insan üzerindeki etkisini, rüya âleminin karmaşasını, yoruculuğunu, bazen rüyaların verdiği huzursuzluğu bazen mutluluğu, hâlden hâle geçişini, macerasını, şaşırtıcılığını dikkate alarak öykülerini yazdığı görülmektedir.

Rüyaları insan için değerli kılan bir başka husus ise bir nebze dahi olsa kişinin geleceğini rüyaların aydınlattığına insanlar tarafından inanılmasıdır. Metafizik deneyimin gerçek dünyada yaşantı olarak yansımaları, kişiyi etkilemektedir. Yazarın “Hayır” adlı öyküde geçen şu cümleleri rüya ve gerçeklik bağlamında okunabilir: “Rüya insanın önünde yürüyor, insan da onun peşinden

33 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 58, 59.

34 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 58, 59.

35 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 59.

36 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 60.

37 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 65.

38 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 74, 75.

39 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 119-126.

koşturuyor.”⁴⁰ “Hala Sultan”daki şu ifadeler de rüyanın gelecek yaşamı etkileyeceğini, rüyalardan kişinin çıkarımlarda bulunması gerektiğini göstermektedir: “...O rüya benim bir dönümümdür. O gün bugündür rüyalar karşısında ihtiyatlıyım. Korkulu rüyaların da bir hikmetinin olduğunu o zamandan beri bilirim.”⁴¹ Aynı öyküde Hz. Peygamber’in, halası Ümmü Harâm’ın evinde uyuması ve gördüğü ikinci rüyada halasının şahadetini müjdelemesi⁴² ve öyküde geçen şu ifadeler, rüya ve gerçeklik arasındaki bağı verdiği gibi külli iradeyi de vurgulamaktadır:

“gelecek olan o bilinmez zamanı bekledi. zamanı ve zamanın içindeki zamanı. sabırsızlık ağında uzun bir zaman çırpındı durdu. o, gününü bekledi. zaman geçti, her şey akışında yürüdü. rüya da gerçeği de, geleceğine yürüdü. ümmü harâm gelecek zaman düşünün gerçekleşmesini sabırla bekledi, yapacak başka bir şey yoktu. yaşanacak olan geleceği ne bir saniye öne çekebilirdi ne de kendisini o zamana sıçratabilirdi.”⁴³

Rüya ve gerçek bağlantısı dikkate alındığı zaman Müslümanlar için en önemli kaynak, Kur’ân-ı Kerim’dir. Yûsuf Sûresi, rüyanın geleceğin işareti olabileceğini göstermektedir.⁴⁴ Bu işareti Haksal, “Yaralı Ben”de işlemektedir:

“bir uydurma rüya ne işler açtı adamın başına. hapishane arkadaşları yusuf peygambere uydurdıkları rüyalarını anlattılar durup dururken, bir işgüzarlık yaptılar. akıllarınca peygamberi sinadılar. biri felaketini hızlandırdı, diğerine kurtuluş yolu açıldı. başının üstünde bir tepsinin içinde yiyecek olduğunu söyledi biri. ‘kuşlar onu yediler’ dedi. yusuf peygamber gerçek bir rüyaymış gibi rüyasını yorumladı. çarımha gerileceğini, beynini kuşların yiyeceğini söyledi. rüya sahibi bozuntuya vermedi ama yorumlanan hâliyle söylenenler aynıyla başına geldi.”⁴⁵

Rüya ve gerçeklik bağlamında Hz. Peygamber’in söyledikleri de Müslümanlar için elzemdir. Haksal’ın “Bir Kapının Aralığında” adlı öyküsünde Hz. Peygamber’in rüya yorumu verilmekte⁴⁶ ve bu yorumun geleceğe ışık tutması şöyle ifade edilmektedir: “bundan sonra söz bitmişti. önüme açılan sonsuzluk ufkunda kendi yolumu seçmeliydim, önüme açılan ufka yürümeliydim. Hayat asıl bundan sonra başlıyordu. âh, avuçlarımın içinde bir kor duruyordu. ellerimde evire çevire tutarak yaşamayı sürdürecektim. bu, hem bir uyarı, hem yol gösteren bir ışıktı.”⁴⁷

Haksal’ın “Hayır”da “İnsan kendi kendinin kurdudur. Kendi hayatıyla düşündeki hayatın bir anlamı olabileceğini düşünecek bir ruh hâli bile yoktu onda.”⁴⁸ sözleriyle ise hayat ile rüya arasında ilişki kurmasının yanında bu ifadelerle rüya ve gerçeklik bağlamında bakıldığı zaman toplum içinde sık sık tekrarlanan “Dünya bir rüya yeridir.” cümlesini yazar hatırlatmaktadır. Bu ilişkiyi Haksal, aynı öyküde şu şekilde işlemektedir: “Hayat karmaşık düşlerle doludur,

40 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 92.

41 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 33.

42 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37-39.

43 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 39.

44 bk. Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 225-227.

45 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 81.

46 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 100.

47 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 100.

48 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 87.

bilinmedik anlarda yoluna çıkar. Bir göz açıp kapamak kadar anlık ve insana yakın.”⁴⁹ “Yaralı Ben”de ise “rüya ile gerçeğimiz çok farklıdır. orada gerçekten daha gerçek olan bir gerçek vardır. geçmişten geleceğe uzanan bir yol, uyarılar, sevgiler. her şey orada daha soğukkanlıdır, daha rahattır ve yoruma açıktır.”⁵⁰ sözleriyle rüya üzerine bir yorum yaparak hayat-rüya farklılığını veren yazar yine aynı öyküde geçen “namazdayken bile akli rüyasındaydı, hiçbir ayrıntısını kaçırmak istemiyordu. rüyayı içinde kendi kendisine anlatarak tekrarlayıp duruyordu. insan, rüyaları içinde yaşatmadıkça hemen uçup gidiyorlar.”⁵¹ ifadeleriyle ise rüya gören her insanın, gördüğü rüyanın etkisinde kaldığını, rüyası ile yaşamı arasında bağ kurmak için yorum beklentisini de göstermektedir. Haksal, “Hayır”da “Doru at iyidir” dedi Vecdi. Düş içinde düşün yorumu...”⁵² cümleleriyle de rüya gören birçok insanın yaşadığı rüyaların gerçek ile bağlantısı ve iç içeliğini, insan için tanıdık duyguları vermektedir. “Bir Kapının Aralığında” öyküsünde geçen “...Ötesi yoktu. Ötesi olmayan bir yürüyüşün, düşünüşün karabasanında, beklenmedik yer ve zamanda kuşatıyor. Hayatın gelgitleri, iniş ve çıkışları arasında. Düşlere dalmak en iyisi.”⁵³ aktarımında ise rüyalar ile gerçeklik arasında bağ kurulduğu gibi bu cümleler, Haksal’ın rüyalara farklı bir açıdan baktığını göstermekte, yazarın bu ifadelerle depresyonu akla getirdiği de psikiyatrist Ömer Aydemir’in verdiği şu bilgilerle anlaşılacaktır: “Depresyonda hem uykusuzluk (insomni) hem de aşırı uyuma (hipersomni) şeklinde uyku bozukluğu görülebilmekle birlikte uykusuzluk daha fazla görülmektedir.”⁵⁴ Ayrıca bu husus, daha önce de belirtildiği gibi *Rüya Rüya İçinde* adlı öykü kitabında belirgin bir şekilde görülen, huzursuz insanların varlığını da hatırlatmaktadır. “Bir Kapının Aralığında” adlı öykünün “Düşler bahara göre yaşanır, güne göre hüzünlenir. Bazan kışın ağırlığı çöker insanın üzerine, yaz bunaltır.”⁵⁵ cümlelerinde ise mevsimin psikolojik etkisiyle rüyaların farklılaştığı verilmekte ve mevsimlerin etkisinin insana daha çok olumsuz bir ruh hâli getirdiği ifade edilmektedir. Bu aktarımla yine rüyalar ve psikoloji bağlantısı kurulduğu ve bu şekilde yine öykü kahramanlarının belirgin olan huzursuz psikolojilerinin verildiği söylenebilir. Aynı öykünün “kulp elimdeyken uyandım. hayatın yarım kalması ne kadar zor bir durum. benim orada yapabileceğim daha çok şey olmalıydı...”⁵⁶ şeklindeki aktarımında ise yarım kalan rüyalar ve rüyaların insan üzerindeki etkisi gösterilmekte bu da rüya ve psikoloji bağlantısını vermektedir. Bu bağlantı, rüya ve gerçeklik bağlamında değerlendirilebilecek bir durumdur. Çünkü rüyalar kişinin gerçeğini yani hayatını etkileyebilen güce sahip yaşantılardır.

49 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 91.

50 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 81.

51 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 82.

52 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 90.

53 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 99.

54 Ömer Aydemir, “Depresyon”, *El Kitapları Serisi-Psikiyatri* içinde, ed. Timuçin Oral (İstanbul: 121 Medikal Yayıncılık, 2010), 38.

55 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 95.

56 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 99.

2. Rüya-Din Bağlantısı

2.1. Rüyalar ve İslam Tarihi

Bu çalışmanın önemli bir kısmını oluşturan hususlar; rüya ve İslam tarihidir. Haksal, öykülerinde asr-ı saâdet ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminin yaşamını anlatmasıyla okuyucuya âdeta bir İslam tarihi eserinin bilgilendirme amacını estetize ederek ve dolaylı bir şekilde yapmaktadır. Yazarın hikâyelerinin sanatsal yönünü dikkate almasının yanında onları bir vazife aracı olarak da gördüğü ifade edilebilir. Haksal'ın bu bilinçle bu eseri yazdığını şu örnekler göstermektedir: “Ölünün Gözyaşları”nda asr-ı saâdetten bir hadise anlatılır ki bu olayda Hz. Peygamber gördüğü bir kişiye boş durmasından dolayı selam vermeden geçer. Aynı kişi daha sonra elindeki çubukla sadece toprağı eşelemektedir. Hz. Peygamber bu durum üzerine onu selamlayıp ona rahmet diler.⁵⁷ Bu olay, çalışmanın, İslam için önemli bir gereklilik olduğunu gösteren bir örnektir. “Söğüt Gölgesi”nde ise Hz. Peygamber, sahibi tarafından iyi davranılmayan bir kölenin yanına gider. Köle sahibi Ona hürmette bulunur. Buna rağmen kölesine kötü muamele etmesinden dolayı ona Hz. Peygamber hoşnut olmayan bir şekilde davranır, köleye ise şefkat ve merhametle yaklaşır. Hz. Peygamber evden ayrılırken ise ev sahibine “altın çöplükte olsa bile değerinden bir şey yitirmez” şeklinde ifade söyler.⁵⁸ Bu vaka, İslam'ın insanların mevkisine bakmadan onlara değer veren din olduğunu vurgulayan bir örnektir. “Hala Sultan” adlı öyküde ise “sahâbînin kim ve ne olduğunu o zaman onlardan öğrendim. efendimizin arkadaşlarıymış.”⁵⁹ bilgisi geçmektedir ki bu bilgi de eserin vazife amacının olduğunu veren bir diğer örnektir. Aynı öyküde yer alan “buhârî'nin gül bahçesine dadandım, oralardayım.”⁶⁰ ifadelerinde ise meşhur hadis âlimi Muhammed el-Buhârî'ye atf yapılır. “Hala Sultan”da yer alan, Hz. Peygamber'in rüyalarla ilgili ve uyarı niteliğinde olan “efendim: ‘sevdiğin birini rüyanızda görürseniz o rüya Allah'tandır, o kişi, gördüğü o rüya üzerine Allah'a hamdetsin, rüyayı da dilediği sevdiğine anlatsın. sevmediği birine, her önüne gelen kimseye gördüğü rüyayı anlatmasın. çünkü sevmediği birini rüyasında gördüğünde o rüya ancak şeytandır. benim süretimde görünen benim. şeytan ya da başka bir şey benim süretimde görünmez’ dedi.”⁶¹

şeklindeki anlatı da öğretici örneklerdendir. Aynı öyküde Hz. Peygamber'in halası Ümmü Harâm'ın evinde gördüğü iki rüyanın tecelli ettiğinin anlatılması da⁶² bilgi amaçlıdır. Hala Sultan, Hz. Peygamber'in soy ya da süt bakımından teyzesidir.⁶³ Fakat yazarın teyze değil de hala sözcüğünü kullanması da bilinçlidir. Arapça'da teyze için hala sözcüğü kullanılır.⁶⁴ Yine “Hala Sultan”da yer alan “arkadaşları efendimden dinlediklerini eksiksiz anlatmaya baktılar,

57 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 8-10.

58 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 23-25.

59 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 35.

60 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 36.

61 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 35, 36.

62 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37-44.

63 M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 42 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 321.

64 Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 252.

eksiksiz yaşamaya. her biri ondan güllerden gül, renklerden renk, seslerden ses sunuyor. onlardan biri de enes b. mâlik. hem arkadaşı hem yakını, hem seveni hem gönül taşıyanı. anlatırken canhıraş feryat edeni ve ah edeni.”⁶⁵ cümlelerinde de Haksal, Enes b. Mâlik'ten söz ederek okuyucuya yine bilgi verme amacı gütmektedir. “Hala Sultan”ın “ümmü harâm, ubâde'nin eşi.”⁶⁶ cümlesinde ise sahâbiden, Birinci ve İkinci Akabe Biati'na katılanlardan Ubâde b. Sâmit'ten⁶⁷ bahsedilmesi aynı amacı veren bir diğer örnektir. Öyküde Ümmü Harâm'ın evinde Hz. Peygamber'in uyumasının anlatıldığı kısımda Enes b. Mâlik'in yer alması da dikkat çekicidir.⁶⁸ Çünkü Ümmü Harâm, Enes b. Mâlik'in teyzesidir.⁶⁹ Aynı öyküde yer alan “zaman halife Hz. Osman'ın zamanı. sefere gidenleri uğurladı ve merkezde kaldı. zaman hicretin 28. yılı. muâviye, şam valisi.”⁷⁰ cümlelerinde ise şahıslarla ve zamanla döneme ait bir bilgi verilmektedir. “Hala Sultan” adlı öykünün

“adı zamandan zamana, dilden dile ulandı. ümmü harâm'ın adı hala sultan'a döndü. benim hala sultan'ım, her müslümanın hala sultanı oldu... hala sultan orada, larnaka'nın yedi kilometre ötesinde gülümseyen hâliyle duruyor. muştı sunuyor, selâm ve sevgi sunuyor, efendimin emanetine bekçilik ediyor, konuklarını bekliyor, muştı sahibinin sevgisini sunmak için yola yol bulmak için, yola yol olmak için orada duruyor.”⁷¹

şeklinde yer alan ve Hala Sultan'ın kabrine ziyaret yapılması beklentisinin vurgulandığı bu cümleler ise Hz. Peygamber'in halasının medfun olduğu yeri belirten bilgi verici bir başka örnektir. “Uzun Yolculuk”ta “semüre anlattı”⁷² denilerek Hz. Peygamber'den Bakî b. Mahled'e göre 123, Zehebî'ye göre 132 adet hadis nakleden Semüre b. Cündeb'in⁷³ verilmesiyle ve akabinde “efendimizin sabah namazlarından sonra sık sorduğu bir sorusu vardı hepimize. ‘içinizden herhangi biriniz gördüğünüz rüyayı anlatın’ derdi, bu isteklerinden sonra duraksanırdı, rüyası olan anlatırdı, olmayan biraz mahcup biraz çekingen davranırdı, sanki bir suç işlenmiş duygusu yaşanırdı... ”⁷⁴ cümleleriyle de yazar okuyucuya isim olarak hem ashâbı anlatmakta hem de rüyaların önemini vurgulamaktadır. “Uzun Yolculuk”un

“semüre anlattı, onun anlattıklarını anlatıyorum ben de, ben onun tanıyıcıyım. aslında öncesi de var. yeryüzünde merak edilmeyen bir konu vardır mıdır? rüyanın kendisi daha bir soru konusudur. insan algısının ötesinde bir algı. ‘rüya nedir?’ diye sordu arkadaşları. efendimiz ‘güzel rüya’yı anlattı önce... rüyanın sahih olanı, olmayanı, gerçekliği, gerçek üstüsü, unutulmanı, unutulmayanı, iz bırakmanı bırakmayanı, içinden çıkılmayanı... rüya karşısındaki

65 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37.

66 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37.

67 M. Yaşar Kandemir, “Übâde b. Sâmit”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 42 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 13.

68 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37.

69 İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 11 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 234.

70 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 39.

71 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 44.

72 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 54.

73 Bünyamin Erul, “Semüre b. Cündeb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 502.

74 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 54.

tutumlarını, duyarlılıklarını, soğukkanlılıklarını ve alınacak tavırlarını anlattı... ‘güzel rüya kırk altı güzellikten biridir’ dedi efendimiz.”⁷⁵

cümleleri de asr-ı saâdeti ve rüyaların önemini okuyucuya anlatan örneklerdendir. “Yaralı Ben” hikâyesinde “ibn abbas anlattı.”⁷⁶ cümlesiyle çokça hadis rivayet eden, tefsir ve fıkıh alanlarında otorite görülen bir sahâbînin, Hz. Peygamber’in amcasının oğlu olan Abdullah b. Abbas’ın⁷⁷ verilmesi de Haksal’ın “Rüya Rüya İçinde” ile okura asr-ı saâdeti, hadisleri kısacası İslam’ı anlatmak gayesinde olduğunu göstermektedir. Aynı öyküde geçen “rüyayı ilk dinleyenin yorumu geçerlidir... enes de doğruluyor bunu, ilk yorumlayıcının yorumu geçerlidir diye.”⁷⁸ şeklindeki bilgilerin verilmesi, hapiste Hz. Yusuf’un yanında bulunanların uydurdukları rüyaların Hz. Yusuf tarafından yapılan yorumunun aktarımı da⁷⁹ eserin amacının bilgi vermek olduğunu gösteren örneklerdendir. Aynı öyküde geçen Hz. Peygamber’e anlatılan bir rüyanın Hz. Ebûbekir tarafından yorumlanmak istenmesi ve yorum sonunda Hz. Peygamber tarafından Hz. Ebûbekir’in yorumunun bazılarının yerinde bazılarının ise yerinde olmadığını söylenmesi⁸⁰, bunun üzerine Hz. Ebûbekir’in “yanlış yorumladıklarını Allah rızası için söyler misin? diyerek üsteledi, Allah adına yemin bile verdi.”⁸¹ ifadeleri ve ardından “efendimiz, Allah’ın adını ant vererek ısrar etme”⁸² şeklinde buyruk vermesi de yazarın asr-ı saâdeti ve rüyaları anlattığı bilgi amaçlı örneklerden olup, yazar burada yeminin her yerde kullanılmaması gerektiği uyarısını da okuyucuya vermektedir. “Hayır” adlı öyküde

“ibn abbas anlattı. efendimiz bir kimse görmediği bir rüyayı gördüm diye anlatmak için zorlanırsa kıyamet günü önüne iki arpa tanesi konulur, ‘haydi bunları birbirine bağla!’ denir... bir kimse kendisini aşağılayan bir topluluğun sözlerini dinler onlara uyarsa kıyamet gününde kulağına erimiş kurşun dökülür buyurdu efendimiz... bir kimse bir sûret yaparsa, onunla övünür durursa... anlatılacak gibi değil bunlar. yaptığı sûrete ruh vermesi istenir. yaptıklarına tapınan, onunla övünen birine, ‘yaptığına ruh ver!’ denir, veremez. ezilir, aşağılanır ve hırpalanır... ömer anlattı. efendimizin rüyalarını bilmek, onları anlamak ve anlatmak... onun kendi rüyalarında yoğrulmak, ‘bir kuyunun başındaydım, kuyudan su çıkarmakla meşguldüm, yanıma ebûbekir ile ömer geldiler, ebûbekir kovayı aldı elimden, su çekmeye ve orada bulunanlara dağıtmaya başladı; zorlanıyordu, suyu çekip dağıtmada bir eksikliği vardı. Allah onu bağışlasın. onun elinden hattab oğlu ömer aldı. onun kovası büyüdü de büyüdü, bu işi ömer’den daha iyi yapacak güçte ve olgunlukta bir başka birini görmedim. meydan büyüdü, insanlar kalabalıklaştı, o geniş alanı insanlar ve develer doldurdu’ buyurdu efendimiz.”⁸³

75 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 55, 56.

76 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 80.

77 İsmail Lütfi Çakan ve Muhammed Eroğlu, “Abdullah b. Abbas b. Abdülmüttalip”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 76.

78 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 81.

79 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 82.

80 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 82-84.

81 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 84.

82 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 84.

83 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 92, 93.

şeklinde verilen anlatı da Haksal'ın okuyucularını bilgilendirmek amacıyla olduğunu veren uyarıcı niteliğindeki bir başka örnektir. “Bir Kapının Aralığında” isimli öyküde ise önceden Yahudi bir bilginken sonradan İslamiyeti kabul eden ve Hz. Yûsuf’un neslinden geldiği rivayeti bulunan ashaptan Abdullah b. Selâm’ın⁸⁴ rüyasının verilmesi ve Hz. Peygamber’in yorumu⁸⁵, “Korku Gecesi”nde Resûl-i Ekrem’in “rüyamda ümmetim bana gösterildi. birer birer önümden geçtiler...”⁸⁶ şeklinde başlayan rüyasını anlatması, rüyanın yorumunun sahâbî tarafından istenmesi ve Hz. Peygamber tarafından yorumun yapılması⁸⁷ hemen ardından ise “rüyamda bir kuyunun başındaydım...”⁸⁸ cümlesiyle başlayan, Hz. Peygamber’in, Hz. Ebûbekir’in ve Hz. Ömer’in geçtiği, İslam Peygamberinin rüyasının kendisi tarafından verilmesi⁸⁹ de asr-ı saâdet ve rüyalar hakkında bilgi içerikli örneklerdendir. “Huzurevinde Huzursuz Bir Gün”de ise “zeyd oğlu sabit anlattı:”⁹⁰ şeklinde bir ifade yer almaktadır. Fakat Ali Haydar Haksal ile yaptığımız görüşmede yazarın kastının “sabit oğlu zeyd” olduğu, bir sonraki basımda bu hatanın düzeltileceği Haksal tarafından ifade edilmiştir.⁹¹ Bu kullanımla yazarın, Hazrec kabilesinin Neccâröğullerinden olan sahâbîden Zeyd b. Sâbit’i⁹² vermesi, “ümmül’l-alâ’ya mazûn oğlu osman düştü.”⁹³ cümlesiyle ise Hz. Ebûbekir vasıtasıyla Müslüman olan on üçüncü sahâbî Osman b. Maz’ûn’un⁹⁴ belirtilmesi, ayrıca Mazûn oğlu Osman’ı evinde ağırladığı ve Medinelî bayanlardan olduğu belirtilen Ümmül’l-Alâ’nın⁹⁵ öyküde geçmesi de bilgi amaçlıdır. “ümmül’l-alâ[nın]: ey ebû sâib! -konuğuna böyle seslenirdi-”⁹⁶ şeklindeki sözü, rüyası ve Hz. Peygamber’in yorumu⁹⁷ da Haksal’ın öyküyle okurlarını bilgilendirme amacı güttüğünü göstermektedir. Son öykü “Uçurum”da Hz. Ali’nin isminin ali b. ebi talib, ali-i Mürteza, ali-i mekkî olarak çeşitli şekillerde verilmesi⁹⁸ de Haksal’ın eser ile öğreticilik bağı kurduğunu gösteren bir başka örnektir. Aynı öyküde bir hadise geçmektedir ki bu hadisede Hz. Ali sabah namazına gelirken yaşlı bir Yahudinin kendisinin önünde gittiğini görür. Hz. Ali, Yahudinin yaşına hürmeten onu geçmez. Bunun üzerin onun namaza yetişmesi için Allah Teâlâ, Cebraili gönderir ve Hz. Peygamber namazın birinci rekâtının rükûuna gittiği zaman Cebrail elini Hz.

84 Mustafa Fayda, “Abdullah b. Selâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 1 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1988), 134.

85 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 99, 100.

86 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 107.

87 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 107.

88 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 107.

89 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 107.

90 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 115.

91 Ali Haydar Haksal, yazara Facebook mesajı, 14.01.2021.

92 Bünyamin Erul, “Zeyd. b. Sâbit”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 44 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 321.

93 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 115.

94 M. Yaşar Kandemir, “Osman b. Maz’ûn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 33 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 470.

95 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 115.

96 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 116.

97 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 116.

98 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 124.

Peygamber'in sırtına koyar.⁹⁹ Bu hadisenin anlatılması da Haksal'ın bir gayesinin olduğunu, onun için edebiyatın salt estetik kaygılarla yazılan bir sunum olmadığını göstermektedir.

2.2. İnanç Unsurunun Verilmesi

Ali Haydar Haksal'ın incelenen bu eserinde yazarın asr-ı saâdeti okuyucuya anlatma kaygısının yanında İslam inancına ait bazı unsurları da hatırlatma arzusunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum hakkında bazı örnekler verilebilir: “Ölünün Gözyaşları”nda geçen “o, soruların kapısını hep aralık tutar, hemen hepsine bir karşılık verirdi. insanlar onu belleklerine yazarlardı. kimi arkadaşları hemen yazıya dönüştürür, kimi de belleğine kazırdı.”¹⁰⁰ ifadelerinin hadislerin oluşumunu gösteren bir bilgi olduğu, Kandemir'in “Hz. Peygamber'in hadisleri yazmak isteyen herkese izin vermediği bilinmekle birlikte onun hadisleri yazmayı kesinlikle yasakladığını söylemek de mümkün değildir... Resûl-i Ekrem'den bu konuda izin alan sahâbîler duyup öğrendikleri hadisleri hem ezberlediler hem de yazdılar (*Müsned*, II, 403)...”¹⁰¹ şeklinde verdiği açıklamalarından anlaşılmaktadır. Aynı öyküde yer alan “Karıncalar bir eve üşüştiler mi bir daha bırakmıyorlar. Evine karınca duası mı assa, onlar için özel bir ilâh mı alsa, bir başka özel önlem ne olabilir ki?”¹⁰² şeklindeki cümlelerde geçen karınca duası da inanç unsurunu göstermekte, “Söğüt Gölgesi”nin “Her şey kendi akışında olunca, bir su nasıl akarında bir ritim üzere akıyorsa bende de öyle oluyor. Kendindenliği olan olayların ve durumların önüne geçilemiyor.”¹⁰³ cümleleriyle külli irade hatırlatılmaktadır. “Hala Sultan” adlı öykünün “Azrâil'in korkusunu ve varlığını duyumsamak istemiyorum. Ölüm beni korkutuyor. Ölümün kendisi değil ölüm sonrası beni korkutuyor. Yok olma endişem olmadı benim. Varlık içindeki varlığım beni korkutuyor.”¹⁰⁴ ifadeleri ise bir taraftan tüm eseri kapsayan huzursuz ruh hâline örnek olduğu gibi ölüm ve ötesini gösteren bir inanç unsuru olarak da düşünülebilir. “Hala Sultan”ın “Dedemin mezarına birlikte gitmiştik, bir aşır okudu, bir de ben okudum.”¹⁰⁵ şeklindeki aktarımında bir başka husus, İslam'da yer alan kabristan ve dua ilişkisini veren bir inanç unsuru görülmektedir. Aynı öyküde yer alan “gözlerimi açtığımda yatağımdaydım. sol yanıma dönerek şeytanı ilençledim, öfkemi belli ettim, sonra sağ yanıma dönerek tekrar yattım, gözlerimi yumdum ve düşüncelere daldım.”¹⁰⁶ ifadeleriyle ise kötü rüya sonrasında Müslüman bireyin ne yapacağı bilgisi verilmektedir. Yine “Hala Sultan”da yer alan “kan kerihdir, kan rüyayı bozuyor diye mi kaçındım?”¹⁰⁷ cümleleri de inanç unsurunu vermekte, kan ile ilgili fikhî bir bilgiye değinilmektedir. “Yaralı Ben” adlı öykünün “Kapılar o zaman

99 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 124, 125.

100 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 9.

101 M. Yaşar Kandemir, “Hadis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 15 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 30.

102 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 13.

103 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 17.

104 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 30, 31.

105 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 32.

106 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 34.

107 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37.

açılır, sabahın bereket kapılarını aralayanlar erkenden nasiplerini alırlar.”¹⁰⁸ aktarımı ve aynı öyküde anlatılan defin olayı¹⁰⁹ da eserin temelinde var olan inanç unsurunu çeşitli şekillerde göstermekte, aslında yazar öykülerle okuyucu bilgilendirilmektedir. Bu bilgilerin edebî bir eserde ele alınışı yazarın İslami kaygılarla bu kitabı kaleme aldığını düşündürmektedir. “Uzun Yolculuk” öyküsünde ise bir başka inanç unsuru olan namazla alakalı bir bilgi yer almaktadır: “...O da namazda duruyor gibi ellerini dizlerinin üzerine koyuyor, parmakları aralıklı çok sigara içtiği hem parmaklarından hem de sararmış bıyıklarından belli oluyor.”¹¹⁰ Yazarın “Uçurum” adlı öyküsünde de namazın önemi ile ilgili bir başka bilgi verilmektedir: “...derhal yüce allah’ın emriyle cebrail geldi ve ali-i mürteza’nın birinci rekâtını kılmak sevabından mahrum olmaması için elini peygamberin mübarek sırtına koydu. çünkü ilk rekât namaz yüz senelik ibadetten daha makbuldür.”¹¹¹ “Hayır” adlı öyküde geçen şu ifadeler ise İslam’daki tasvir yasağını, putperestliği ve kibri olumsuzlayan dinî bir bilgidir:

“bir kimse bir suret yaparsa, onunla övünür durursa... anlatılacak gibi değil bunlar. yaptığı sûrete ruh verilmesi istenir. yaptıklarına tapınan, onunla övünen birine, ‘yaptığına ruh ver!’ denir, veremez. ezilir, aşağılanır ve hırpalanır. insan yaptıklarına tapınmayı ne de çok seviyor. tapındığı kendisinden başkası değildir.”¹¹²

“Yaralı Ben”de bir başka mesele, sabah erken kalkmanın berekete vesile olacağı inancı işlenmektedir: “Yolumuzun uğrak yerleri var. Kapılar o zaman açılır, sabahın bereket kapılarını aralayanlar erkenden nasiplerini alırlar. Sabahın ilk ışığına yürüyenler çok azdır. Sabah kalkanlar için sabahın ayrı bir anlamı var. Kapılar sonuna kadar aralanır ve oradan içeri girilir.”¹¹³

2.3. Rüya ve Kur’ân-ı Kerîm

Rüyalar ve İslam dini arasında bir bağ olduğu bilinmektedir. Bu husus, rüyalar ile gerçek yaşam arasında insanların bir ilişki kurmasına ilahi bir geçerlilik sağlamaktadır. Rüya ve İslam denilince ilk akla gelen ise “Yusuf Kıssası”dır. Kıssada rüyalardan bahsedilmesi, ilahikelâmda bu metafizik olayın yer bulması¹¹⁴ bu kavramın dünyevî yönünün dışında uhrevî bir tarafının da olduğunu vermekte, rüyaların Müslümanlar için değerli olmasına bir dayanak olmaktadır. Bu dayanaklardan biri de Enfâl Sûresi 43. âyet-i kerîme’dir: “Hatırla ki, Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz. Fakat Allah (sizi bundan) kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.”¹¹⁵ Allah Teâlâ’nın gücünü vurguladığı ve rüya kavramının verildiği bir başka yer ise Enbiyâ Sûresi’nin 5. âyetidir. “Hayır, dediler, (bunlar) saçma sapan rüyalardır. Bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o, şairdir. (Eğer öyle değilse) bize hemen, önceliklere gönderilenin benzeri bir âyet

108 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 73.

109 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 79.

110 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 48.

111 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 124.

112 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 93.

113 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 73.

114 bk. Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 225, 227.

115 Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 171.

getirsin.”¹¹⁶ Fetih Sûresi’nin 27. âyet-i kerîmesi’nde rüya Hz. Peygamber’e aittir ve Allah Teâlâ’nın bu rüyayı gerçekleştirdiği bilgisi verilmektedir: “Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram’a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi.”¹¹⁷ Sâffât Sûresi’nde ise Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i boğazlar şekilde gördüğü rüyaya değinilmektedir.¹¹⁸ Görüldüğü üzere Müslümanlar için en önemli kaynak olan Kur’ân’ın farklı sûre ve âyetlerinde çeşitli rüyalar Yaratıcı tarafından insanlara bildirilmektedir. Bu birinci kaynak yanında çeşitli hadislerin mevcudiyeti ve İslam âlimlerinin rüya yorumu ile ilgili eser vermeleri de rüya ile din arasındaki bağlantıyı göstermektedir.

Ali Haydar Haksal’ın eserinde de Kur’ân ve rüya ilişkisi görülmektedir. Yazarın “Ölünün Gözyaşları” adlı öyküsünde asr-ı saâdetde geçen bir olay şöyle verilmektedir: Hz. Peygamber, ashabi ile yürürken bir adamı görmekte fakat ona selam vermemektedir. Dönüş yolunda ise aynı adamın toprağı eşelediğini görünce Hz. Peygamber bu sefer o kişiye selam vermektedir. Bu olayın sebebini sahâbilerin sorması üzerine Resûl-i Ekrem, giderken kişinin hiçbir işle meşgul olmadığı için ona selam vermediğini, dönüşte ise o kişi toprağı eşeleyerek bir işle uğraştığı için ona selam verdiğini açıklamaktadır.¹¹⁹ Öyküde geçen bu ibretli olay ve aynı eserin “...boş duranı kim sever, sayar. o şimdi bir şeyler yapıyor, bir meşguliyeti var. hüznümün ve sevincimin nedeni budur.”¹²⁰ ifadeleri bizi Kur’ân-ı Kerîm’e, İnşirâh Sûresi’nin 7 ve 8. âyetlerine götürmektedir. Bu âyetler şu şekildedir. “Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul ve yalnız Rabbine yönel.”¹²¹

2.4. Rüya ve Hadis

Rüya kavramına Kur’ân-ı Kerîm’de değinildiği gibi bu kavram hadislerde de yer almaktadır. *Rüya Rüya İçinde* adlı öykü kitabında çeşitli hadislere yer verildiği, kaynaklara gidilince anlaşılmaktadır. Haksal’ın rüya ile hadisler arasındaki bağı birçok yerde vermesi yazarın edebî eserle İslami bir dayanak olan hadisleri okuyucuya aktarmak ve bu şekilde eserine öğreticilik katma gayesinde olduğunu göstermektedir. Aşağıda rüya ile ilgili verilen hadis örnekleri bu eserde yer alan bazı anlatılara kaynak olması açısından önemlidir. Örneğin, “Hala Sultan” adlı öyküde de yer alan¹²² şu hadis kötü rüyanın görülmesi durumunda ne yapılması gerektiğini açıklamaktadır: “Ebû Katâde şöyle dedi: Ben Resûlullah’ı (S.A.V.) ‘Rüya Allah’tandır; hulum ise şeytandandır. Biriniz hoşlanmadığı bir düş görürse sol tarafına üç defa tükürsün ve onun şerrinden Allah’a sığınsın. Çünkü o düş kendisine asla zarar verecek değildir.’ buyururken

116 Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 310.

117 Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 506.

118 bk. Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 440.

119 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 8-10.

120 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 9, 10.

121 Karaman vd., *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 613.

122 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 34.

ışittim.”¹²³ Ayrıca yine Müslim'den alınan aşağıdaki hadis ise iyi ve kötü rüya görülmesi durumunda kişinin ne yapacağını vermektedir:

“Ebû Katâde'den, o da Resûlullah'tan (S.A.V.) naklen haber verdi ki: ‘Salih rüya Allah'tan, kötü rüya ise şeytandandır. Her kim bir rüya görür de onun bir şeyinden hoşlanmazsa sol tarafına tükürsün ve şeytandan Allah'a sığınsın! Bu rüya ona zarar vermez. Onu kimseye söylemesin. Şayet iyi rüya görürse sevensin. Sevdiği kimselerden başka kimseye söylemesin!’ buyurmuşlar.”¹²⁴

“Uzun Yolculuk”ta da geçen¹²⁵ şu hadis-i şerif ise rüya ve peygamberlik arasındaki bağı işlemektedir: “Ubâde b. Sâmîd'den naklen rivayet etti. Ubâde şöyle demiş: Resûlullah (S.A.V.): ‘Müminin rüyası peygamberliğin kırk altı cüz'ünden bir cüz'dür.’ Buyurdular.”¹²⁶ “Hala Sultan”da da -Hz. Peygamber'in ağızından- vurgulanan¹²⁷, Resûl-i Ekrem'in yaratılanlar arasında seçilmiş bir kişi olduğu ve diğer kullardan farklı bir yerde olması rüya ile alakalı şu hadiste verilmektedir: “Câbir'den naklen haber verdi ki: Resûlullah (S.A.V.): ‘Her kim beni uyku hâlinde gördüyse hakikaten görmüştür. Çünkü şeytanın benim süretime girmesi caiz değildir.’ buyurmuşlar. Bir de: ‘Biriniz düş gördüğü vakit kendisi ile uyku hâlinde şeytanın oynadığını kimseye haber vermesin!’ buyurmuşlar.”¹²⁸ Rüya yorumunun dikkatli yapılması gerektiğini, kişinin ifadelerine dikkat etmesini vurgulayan şu uzun hadis ise “Yaralı Ben” adlı öyküde de verilen¹²⁹ bir hadistir: “İbn Abbâs (r.a.) şöyle tahdîs ediyordu: Bir kişi Resûlullah'a (S.A.V.) geldi de şöyle dedi:

‘— Ya Resûlallah! Ben bu gece rüyamda yerle gök arasında bir bulut gördüm, ondan yere yağ ve bal yağıyordu. İnsanların da bu yağdan ve baldan avuç avuç almakta olduklarını görüyordum. Kimi çok kimi az topluyordu. Bu sırada yerden göğe bir ip uzandığını gördüm. Onun ardı sıra seni görüyordum ki ya Resûlullah, sen o ipe tutunup yukarıya (göğe doğru) yükseldin. Sonra o ipi başka bir kimse tuttu, o da yükseldi. Sonra başka bir kimse daha tutup bu (üçüncü kimse) de yükseldi. Sonra (dördüncü) biri tuttu. Fakat bu defa ip koptu. Sonra ip bağlanıp bitiştirildi.’ Bunun üzerine Ebû Bekr:

‘— Ya Resûlallah, babam anam sana feda olsun! Vallahi beni bırakıp herhalde müsaade ediniz de bu rüyayı ben tabir edeyim!’ dedi.

Resûlullah da:

‘— Haydi tabir et!’ diye izin verince, Ebû Bekr şöyle yordu:

‘— Bu zatın gördüğü bulut, İslam'dır. Ondan yağın yağ, bal Kur'ândır. Onun tatlılığından çok veya az (kabiliyet derecelerine göre, Müslümanlar) faydalanacaklardır. Gökten yere erişen ip de üzerinde bulunduğu hak ve adalet ipidir. Sen onu tutuyorsun. Allah da seni yükseltiyor. Senden sonra o hak ve adalet ipini başka birisi tutacak ve o iple yükselecek. Sonra başka birisi daha tutacak, o da yükselecek. Sonra bir kimse daha tutacak fakat ip kopacak. Sonra ip bağlanacak, o da yükselecek.’

123 Müslim, b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, tarihsiz), Rüya, 1.

124 Müslim, b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Rüya, 3.

125 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 56.

126 Müslim, b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Rüya, 7.

127 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 35, 36.

128 Müslim, b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Rüya, 12.

129 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 82-84.

Bu tabirin sonunda Ebû Bekr:

‘— Ya Resûlullah, babam anam sana kurban olsun! Bana haber versen, bu tabirimde isabet mi ettim, yoksa hata mı ettim?’ diye sordu. Resûlullah:

‘— Bazısında isabet, bazısında hata ettin.’ buyurdu.

Ebû Bekr:

‘— Ya Resûlullah, hata ettiğim ciheti Allah rızası için bana haber versen!’ dedi.

Resûlullah:

‘— Allah adına and vererek ısrar etme!’ buyurdu.¹³⁰

“Hayır” adlı öyküde doğruluğun vurgulandığı ve Hz. Peygamber’in rüya ile ilgili bir uyarısı¹³¹ verilmektedir. Bu anlatı okuyucuyu şu hadise götürmektedir: “İbn Abbâs’tan (r.a.) Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Her kim görmediği bir rüyayı gördüm diye iddia ve ısrar ederse (kıyamet gününde) ona iki arpa tanesinin birbirine düğümlenmesi teklif edilir ve hiçbir zaman yapamayacağı bu işle azâb olunur...¹³² “Hala Sultan” adlı öyküde Hz. Peygamber ve halası Ümmü Harâm arasında rüya ile alakalı bir hadise ve bu hadisenin gerçekleşmesi anlatılmaktadır. Bu hadisede Hala Sultan’ın İslam ordusunun deniz yolu ile yaptığı gazaya katılacağına müjdesini Hz. Peygamber vermektedir. Öyküde zaman Hz. Osman’ın hilafeti dönemi, Şam Valisi’nin ise Muâviye olduğu bilgisi verilmekte, hicretin 28. yılı olduğu belirtilmektedir. Öykünün sonunda ise Hala Sultan’ın Kıbrıs’ta şehadeti açıklanmaktadır.¹³³ Öyküde anlatılan bu vaka da hadis kaynaklıdır.¹³⁴ Bu örneklerde görüldüğü üzere *Rüya Rüya İçinde* adlı eserde rüyalarla ilgili birçok hadis kullanılmaktadır. Bu hadislerle Haksal’ın amacının eser ile din mefhumunu okuyucuya hatırlatmak ya da öğretmek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca rüyalarla ilgili olan şu hadisler de rüyalara dinde itibar edildiğini gösteren birkaç örnektir. Bu örneklerden biri rüyaların sıhhati ile alakalıdır: “Ebû Saîd’dan (r.a.) rivayete göre, Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: Rüyaların en doğrusu seher vakitlerinde görülen rüyalardır.”¹³⁵ Rüyaların rahmani, şeytani psikolojik gibi çeşitlere ayrıldığı bilinen bir mevzudur. Altındaki hadis bu çeşitliliği vurgulamaktadır:

“Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayete göre, Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: ‘Ahir zamanda müminin rüyası hiç yalan çıkmayacaktır. Onların rüyalarının en doğru olanı sözü en doğru olanın rüyasıdır. Rüya üç çeşittir: Güzel rüya; Allah tarafından müjde ve sevinç vesilesidir. İkinci çeşit rüya insanın günlük yaşantısında zihnini meşgul eden şeylerden kaynaklanan rüyadır. Üçüncüsü ise şeytan tarafından üzüntü veren kâbuslu rüyadır. Biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse onu kimseye anlatmasın kalkıp namaz kılsın... Ebû Hüreyre Resûlullah’ın (S.A.V.) şöyle devam ettiğini söyledi: Müminin rüyası peygamberliğin kırk altıda biridir.”¹³⁶

130 Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu’s-Sahih*, Tabir, 47.

131 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 92.

132 Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu’s-Sahih*, Tabir, 45.

133 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 37-44.

134 Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şu’ayb el-Arnaûd-Muhammed Kâmil Karabellî (Dimaşk: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1437/2016), Cihâd, 9; Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu’s-Sahih*, Tabir, 12; Müslim, b. el-Haccâc, *Sahihu Müslim*, İmâret, 160; Mehmed Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013), 15: 6877, 6878.

135 Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre, *Sünenü’l-Tirmizî*, thk. Beşşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998), Rüya, 3.

136 Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre, *Sünenü’l-Tirmizî*, Rüya, 10.

Rüya Rüya İçinde adlı öykü kitabında bazı yerlerde ise hadislere ait bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere “Korku Gecesi” adlı öyküde rastlanmaktadır. Bu öyküde Nail’in kütüphaneden tesadüfi bir kitap çekmesi ve bu kitapta Hz. Peygamber’in ashaba rüyasını anlatması¹³⁷ bir örnek olarak gösterilebilir. “Huzurevinde Huzursuz Bir Gün”de ise huzurevi sakinlerinden Selman’ın, Buhârî’nin kitabını okuması¹³⁸ da bir başka örnek olarak verilebilir. Ayrıca öykünün kahramanının daha sonra aynı kitabı Selman’ın kaldığı yerden devam ettirmesi ve buranın rüya bölümü olması¹³⁹ yazarın dikkatleri rüya ve hadislere çektiğini göstermektedir.

“Rüya ve Hadis” başlığında Hasan Avni Yüksel’in verdiği şu bilgileri aktarmak da bu bahis için önemlidir:

“İslamda rüya gerçeği birinci derecede Kur’ân’a ikinci derecede ise hadislere dayanmaktadır. ... Dün olduğu gibi bugün de rüya konusundaki kabullerimiz esas itibarıyla İslam’ın temel kaynaklarına dayanmaktadır. Hz. Muhammed’in söz ve davranışları., tasvirleri daha sonra oluşacak olan tabir ilmine de temel dayanak olacaktır. Hz. Muhammed’in ölümü ile vahiy sona ermiştir. Gelecekteki bir şeyden haberdar olabilmenin yolu O’na göre takvâ sahibi Müslümanların güzel rüyalarıdır.

İbn-i Abbas’dan rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur. “Ey insanlar! Peygamberliğin belirtilerinden yalnız güzel rüya kaldı. O rüyayı Müslüman kişi görür veya onun için (başkası tarafından) görülür...”¹⁴⁰

2.5. Rüya ve Tasavvuf

Rüyaya tasavvuf bağlamında da bakılabilir. Dergâhlarda zakirlerin ya da müşidlerin dervişlere rüyalarını sordukları, onları anlattırdıkları ve yorumladıkları bilinmektedir. Bu, mutasavvıflar için rüyanın bir geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca

“Rüya, sûfiler için bir bilgi kaynağı olmuş, İbn Arabî, Bursalı İ. Hakkı gibi bazı sûfiler hadislerin bile rüya yoluyla Hz. Peygamber’den doğrudan alınabileceğine kail olmuşlardır. ‘Beni rüyada gören gerçekten görmüş sayılır. Çünkü şeytan benim suretime bürünemez.’ hadisi onlar için bir delil niteliğindedir.”¹⁴¹

Yüksel ise burada verilen ifadelerin aksine rüya ve tasavvuf ilişkisini şöyle vermektedir: “Gerek Kur’ân ve hadislerde yer almasından gerekse günlük hayat ve gelenekle ilgili olmasından dolayı tasavvufî hayat içerisinde rüyanın önemli bir yeri vardır. Öyleki rüyaya olan ilginin fazlalığı ve bunun rüya ile amel etme derecesine ulaşması bazı mutasavvıfları ve bilhassa din âlimlerini ölçülü davranmaya, rüyaya karşı tavır almaya zorlamış ve rüyaya fazla iltifat edilmemesi gerektiği hususu açıkça belirtilmiştir.”¹⁴²

Ali Haydar Haksal bu eserini âdeta bir araç olarak kullanmaktadır. Çünkü onun bir amacı vardır; sanki inandıklarını paylaşma çabasındadır. Rüyalar ile asr-ı saâdetin, İslami bağlamda önemli bazı hususların bir başka sunumunu yapmaktadır. *Rüya Rüya İçinde*’de Kur’ân-ı

137 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 107.

138 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 114-116.

139 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 118.

140 Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya* (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996), 122.

141 Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019), 318.

142 Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, 173.

Kerîm, hadis ve tasavvufa rastlanmaktadır. Kur'ân ve hadisle iç içe olan kısımlarla yazar amacını vermeye çalıştığı gibi “Uzun Yolculuk”ta ve “Yaralı Ben”de bunu tasavvufî öğelerle de belirtmektedir. “Uzun Yolculuk”ta verilen tasavvuf değildir. Ancak yer alan bazı ifadeler tasavvufî unsurları sadece akla getirmektedir.¹⁴³ Bu öyküdeki “zamandan zamana, mekândan mekâna gidiliyor.”¹⁴⁴ cümlesi, tayy-ı mekân¹⁴⁵ ve bast-ı zaman'ı¹⁴⁶ hatırlatmaktadır. Aynı öyküde geçen “hayret içinde hayretle iç içeleştik, işte havf denir buna. havf, korku.”¹⁴⁷ ifadelerinde ise tasavvufî bir ıstılah olan havf¹⁴⁸ akla gelmektedir. “Yaralı Ben”de ise tasavvuf daha belirgindir.

Bu öyküde geçen

“En sevdiği insan, manevi bir büyüğüydü Erdinç'in. Hocası, babası, atası. Bir sürü unvanı vardı onun... Büyüğü döndü, gözlerinin içine baktı, onun ne düşündüğünü anlamış gibiydi. ‘Gell!’ dedi, Erdinç utana, sıkıla arabaya yanaştı. Onun bakışı o yaralı ceylân gibiydi. Sanki o ceylânın yerini o almıştı. Düş ile gerçek birbirine karışıyordu.”¹⁴⁹

ifadeleri ve “Büyüğüne, ‘Efendim’ dedi, Ona hep böyle hitap ederdi.”¹⁵⁰ cümleleri mürşîdi¹⁵¹, kerâmeti¹⁵² ve âdâbı¹⁵³ akla getirmektedir. “Düşlerin hikmetinden sual olunamıyor. İnsan, kendisini hayatın bir yerinde buluyor. Büyüğünün yeşil renk, son moda bir arabası vardı. Kapının önünde duruyordu, cam gibi parlıyordu.”¹⁵⁴ ifadelerinde ise tasavvuf için önemli iki husus verilmektedir. İlki renk ve tasavvuf unsuru¹⁵⁵, ikincisi ise nefis makamlarıyla ilgilidir. Bu durum nefis-i sâfiye¹⁵⁶ olan mürşid-i kâmil için arabanın son moda -bu durum lükse bir eleştiri olabileceği gibi zıt bir açıdan bakıldığı zaman tasavvuf yolunun mutmain edici olduğu şeklinde de yorumlanabilir- olmasının ya da pırlıl pırlılığının önemli olmadığı vurgusu olarak düşünülebilir. Aynı öyküde geçen

“Üzüm üzümüne baka baka kararır atasözünde olduğu gibiydi damadı. Onun mimikleri, duruşu, davranışları ona da yansıyor. Biri diğerinin kopyası gibiydi. Buna da şaşmadı değil. Rüya içinde rüya yaşıyor ya, rüya içinde yorum da yaşıyor. Büyüklerin yakınları

143 bk. Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 57-65.

144 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 58.

145 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kocabalı Yayınevi, 2005), 345.

146 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 66.

147 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 61.

148 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 257.

149 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 74, 75.

150 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 77.

151 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 455.

152 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 165.

153 Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 31.

154 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 74.

155 bk. “Tibyân”da nefis-i emmâre'nin rengi mavi iken, levvâmenininki sarı, mülhimeninki kırmızı, mutmainneninki siyah, râziyeninki yeşil, marziyyeninki beyaz, kâmileninki ise renksizliktir. Bundan ayrı olarak Nakşiler'in letâif zikirlerinde zuhur eden bazı nurlar vardır. Onlar da şöyledir: Kalb sarı, ruh kırmızı, sır siyah, hafî beyaz, ahfâ yeşil. Bunlar emr âlemine aittir. Bir de halk âlemine ait olan nefis-i nâtuka gri, cesed turuncu gibi renkler söz konusudur. Ayrıca ölüm de renklerle ifade edilir. Beyaz ölüm, siyah ölüm, kırmızı ölüm ve yeşil ölüm.” Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 515.

156 “Artık bu mertebede salık en yüce makama ulaşmış “kâmil” sıfatını kazanmıştır. Bütün güzel sıfatları kendinde toplayan bu kâmil zat âdeta cisimleşmiş bir melek hâline gelmiştir.” İsa Çelik, *Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010), 72.

da büyüklük sendromunu yaşıyorlardı. Kendilerini kaptırıyorlar da ne yaptıklarının farkına varamıyorlardı. O, biraz daha rahat ve kendinden emindi. Üstü başı tertemiz ve düzgündü. Büyüğünün damadı olmanın bir rahatlığı vardı.”¹⁵⁷

cümleleri insan psikolojisini verdiği gibi mürşidin en yakınında olsa bile kişinin nasip alamayabileceğini ve nefs-i emmâre¹⁵⁸ içinde olabileceğini hatırlatarak yazar tasavvufi bağlamda bir yandan en üst makamı bir yandan da en alt makamı¹⁵⁹ bir arada verip bazı unsurları da yine okuyucuya göstermek ister gibidir. “Yaralı Ben”de geçen “Arabayı büyüğü kullanıyordu.”¹⁶⁰ cümlesinde ise arabanın “büyük kişi tarafından kullanılması” tasavvuf yolunu ve bu yola götürenin mürşid olduğunu vurgulama şeklinde okunabilir.

Sonuç

İnsan psikolojisini olumlu ya da olumsuz açıdan etkileyebilen rüyalar, birçok sanat dalında çeşitli şekillerde ele alındığı gibi Türk edebiyatında da bu kavram işlenmektedir. Bu eserlerden biri olan Ali Haydar Haksal'ın *Rüya Rüya İçinde* adlı on bir öyküden oluşan kitabı, rüyalar ve asr-ı saâdete yoğunlaşan ve dikkat çeken bir eserdir. Dolaylı olarak yazarın kendisinin de görüldüğü bu eser, İslam ve rüya bağlantısını ele almaktadır.

Bu çalışmada ele alınan *Rüya Rüya İçinde* adlı öykü kitabında Haksal, gerçeğin kurgu ile anlatımını yapmaktadır; kurgu içinde İslam tarihinin gerçekliği işlenmektedir. Bu eserde kurgusal gerçeklik öykülerin rüya olmayan kısımları olarak verilmektedir. Kurgu içinde kurgu ise öyküdeki rüyalar olarak görülebilir. Bu eser okunurken bir karmaşa yaşanmaktadır. Bazı yerlerde rüya neresi, kurgusal gerçeklik neresi ayırt edilememektedir. Bu, ilk etapta üslup olarak düşünülmemekte ancak rüyaların karmaşık yapısı akla gelince bu karmaşanın yazarın şekilsel bir tasarrufu olduğu anlaşılabilir. Ancak bu tasarruf okuyucu açısından eserin üslubunun ağır olduğu hükmünü de düşündürmektedir.

Rüya Rüya İçinde adlı eserde bir başka dikkat çeken husus ise asr-ı saâdetle ilgili kısımlarda yazım kuralları açısından bir kural dışılığın olduğudur. Bu kural dışı tasarruf, satır başları dikkat edilmeksizin bütün harflerin küçük olarak yazılmasıdır. Küçük harflerin kullanımı okuyucu üzerinde dikkat uyandırma olarak düşünülebilir. Ayrıca bu hususla alakalı bir başka yorum daha yapılabilir. Bu yorum, kural dışı olan bu yerlerin daha anlaşılır olması ile İslam'ın açıklığı, netliği, anlaşılabilirliği arasında yazarın bağ kurması olarak verilebilir.

Bu eserde bir başka önemli husus ise Hz. Peygamberle ilgili kısımların yani küçük harfle yazılan yerlerin okur tarafından daha rahat anlaşılmasıdır. Bu, rüyaların içinde bazı kesitlerin uyandıktan sonra net bir şekilde hatırlanmasını anımsatmaktadır.

157 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 75.

158 bk. “Emredici nefis anlamına Arapça bir tamlama. Kâşânî, bu nefsin, bedenî tabiata meylettigini, lezzet ve hissî şehvetleri körüklediğini söyler. Yani kalbi, ulvî değil, süflî (aşağılık, alçak) şeylere celbeden şeye nefs-i emmâre denir Yûsuf Süresi'nin 53. âyeti kerimesinde bu nefis işaret edilmiştir: ‘Ben nefsimi temizle çıkarmıyorum; zira nefis kötülükle emredicidir...’ Nefs-i emmâre, şer yuvası, kötü fiillerin, yerilmiş ahlakın kaynağıdır.” Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 473.

159 Bu konu hakkında bk. Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 234-237.

160 Haksal, *Rüya Rüya İçinde*, 75.

Bu öykü kitabı için bir diğer yargı ise eserin salt edebî kaygılarla yazılmadığıdır. Yazarın *Rüya Rüya İçinde* ile edebî bir sunum yapmasının yanında İslami bazı hususları okuyucuya hatırlatmak ya da öğretmek kaygısında olduğu da söylenebilir. Haksal'ın belki de en önemli gayesinin edebî bir eseri araç olarak kullanıp bu eserle İslam dinini anlatmak olduğu da düşünülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

- Aydemir, Ömer. “Depresyon”, *El Kitapları Serisi-Psikiyatri* içinde, 35-58. Editör Timuçin Oral. İstanbul: 121 Medikal Yayıncılık, 2010.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. 3. Baskı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sahih*, Tahkik Muhammed Zuheyr b. Nâsırînâsır. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Canan, İbrahim. “Enes b. Mâlik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11: 234-235. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. 5. Baskı. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Çakan, İsmail Lütfi ve Muhammed Eroğlu. “Abdullah b. Abbas b. Abdülmüttalip”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1: 76-79. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Çelik, İsa. *Tasavvufî Düşüncede İnsân-ı Kâmil*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdf es-Sicistânî. *Sünenü Ebi Dâvûd*. 2. Baskı. Tahkik Şu'ayb el-Arnaûd-Muhammed Kâmil Karabellî. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1437/2016.
- Erul, Bünyamin. “Semüre b. Cündeb”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36: 501-502. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Erul, Bünyamin. “Zeyd. b. Sâbit”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44: 321-322. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Fayda, Mustafa. “Abdullah b. Selâm”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1: 134-135. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Freud, Sigmund. *Rüya Yorumları-I*. 2 cilt. 2. Baskı. Çeviren Akın Kanat. İzmir: İlya İzmir Yayınevi, 2009.
- Haksal, Ali Haydar. *Rüya Rüya İçinde*. 7. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Hall, Manly P. *Rüya Sembolizmi*. Çeviren Özgür Umut Hoşafçı. İstanbul: Mitra Yayınları, 2011.
- Jung, Carl Gustav. *Rüyalar*. 2. Baskı. Çeviren Aylin Kayapalı. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.

- Kandemir, M. Yaşar. “Hadis”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 15: 27-64. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. “Osman b. Maz’ûn”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33: 470-471. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kandemir, M. Yaşar. “Übâde b. Sâmit”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42: 13-14. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Harâm”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42: 321-322. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Karaman, H., Özek, A. Dönmez, İ. K. Çağrırcı, M. Gümüş, S. ve Turgut, A. *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*. 3. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.
- Muhyiddin İbnu’l Arabî. *Fusûsu’l- Hikem Tercüme ve Şerhi-I*. 4 cilt. 7. Baskı, Çeviren ve Şerh Ahmed Avni Konuk, Hazırlayanlar Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Müslim, b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Tahkik Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, tarihsiz.
- Sofuoğlu, Mehmed. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. 16 cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.
- TDK, *Türkçe Sözlük*. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü’l-Tirmizî*. Tahkik Beşşâr Avvâd Ma’rûf. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. 29. Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Yüksel, Hasan Avni. *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*. İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1996.